

THE MILK OF DEATH IN ORIENTAL TALES OF MARGUERITE YOURCENAR

QUMËSHTI I VDEKJES NË NOVELAT ORIENTALE TË MARGUERITE YOURCENAR-IT

Dëfrim SALIU¹, Avdi VISOKA², Shejnaze AJDINI-MURTEZI³

¹*Department of French Language and Literature, Faculty of Philology, University of Tetova*

²*Department of French Language and Literature, Faculty of Philology, University of Prishtina*

³*Institute of Spiritual and Cultural Heritage of the Albanians - Skopje*

**Corresponding author e-mail: defrim.saliu@unite.edu.mk*

Abstrakt

Oriental Tales is a special work in the literary creativity of Marguerite Yourcenar, where reality becomes changeable, dreams and myth speak a new language every time. Desire and passion often burn with a brutal, almost unexpected fire, this is perhaps because they find in these short stories the ideal and necessary contrast with their unexpected brilliance.

In Albania, for the first time, *Oriental Tales* were translated into Albanian in 1993 by Mira Meksi. These novels also include the story about the Rozafa castle, called *The Milk of Death*. An ordinary work, not a major one in her long literary creativity. Usually, translations of authors into foreign languages start from their best works, but the reason for this initiative to introduce the French academic in Albania was not to present her artistic culminations, but simply the meeting point that this writer of Belgian origin had with the Balkans, in particular with Greece, the Slavs, and Albania.

Keywords: *Tales, Rozafa, Yourcenar, legend, Albanian.*

Përmbledhje

Novela orientale është vepër e veçantë në krijimtarinë letrare të Marguerite Yourcenar-it, ku realiteti bëhet i ndryshueshëm, ëndrrat dhe miti flasin një gjuhë të re çdo herë. Dëshira dhe pasioni shpesh digjen me një zjarr brutal, pothuajse të papritur, kjo ndoshta është sepse ato gjejnë në këto tregime të shkurtra kontrastin ideal dhe të nevojshëm me shkëlqimin e tyre të papritur.

Në Shqipëri për herë të parë *Novela orientale* u përkthye në gjuhën shqipe në vitin 1993 nga Mira Meksi. Në këto novela gjendet dhe tregimi për kështjellën e Rozafës e emërtuar si *Qumështi i vdekjes*. Një vepër e zakonshme, jo madhore në krijimtarinë e saj të gjatë letrare. Zakonisht, përkthimet e autorëve në gjuhë të huaj nisin nga veprat e tyre më të mira, por shkaku i kësaj nisme për të prezantuar akademiken e parë franceze në Shqipëri nuk ishte prezantimi i kulminacioneve të saj artistike, por thjesht ai pikëtakim që kjo shkrimtare me origjinë belge pati me Ballkanin, në veçanti me Greqinë, sllavët dhe Shqipërinë.

Fjalët kyçe: *Novela orientale, Yourcenar, Rozafa, legjenda, shqiptare.*

1. Hyrje

Novela orientale të Marguerite Yourcenar-it nuk janë thjesht përshkrime të vendeve ballkanike, të peizazheve të kufizuara nga male dhe dete. Ato megjithatë na transportojnë në një botë të largët ku ekzistenca njerëzore, e pajisur me një forcë të jashtëzakonshme jetësore, nuk i nënshtrohet ligjeve të njohura për ne. Në brendësi të këtyre tregimeve është *Qumështi i vdekjes*, histori e shkurtër prej shtatë faqesh, e treta në përmbledhje, të lë pa frymë dhe të hutuar, aq e largët, e pamundur, e pakuptueshme, e padrejtë dhe e ashpër duket situata e përshkruar, e megjithatë, aq e butë dhe poetike.¹

Marguerite Yourcenar u lind më 8 qershor 1903 në Bruksel nga nëna belge dhe babai francez nga një familje e vjetër flandrze. Si autore e shumë romaneve, si *Mémoires d'Hadrien* botuar në vitin 1951 dhe *L'oeuvre au noir* në vitin 1968. Ajo ka shkruar edhe tri vepra të tjera, siç janë *Souvenirs pieux* botuar në vitin 1974, *Archives du Nord* botuar në vitin 1977 dhe *Quoi? L'Eternité* botuar në vitin 1988. Është fituese e çmimit *Femina* më 1968 dhe ka hyrë në histori si gruaja e parë e zgjedhur në Akademinë Franceze më 6 mars të vitit 1980, pas një mbështetjeje aktive të Jean d'Ormesson-it, i cili do ta përgatisë fjalimin e pranimit të saj.²

Gjatë fjalimit ajo prononcohet në prezencë të kryetarit Valéry Giscard d'Estaing dhe thotë: „Të hysh në Akademi, e rrethuar, e shoqëruar nga një grup i paparë i burrave të cilët do të kenë thënë, e fitofsh sa më parë këtë nderim të lartë, në çastin kur kam tentuar të tërhiqem për t'i lënë hijet tyre“.³

2. Rrëfimi për legjendën

Matthieu Galey duke folur për vëllimin *Novela orientale* të botuar nga Gallimard shkruan se ato janë: „legjenda të kapura flurthi, fabula ose apologje, që përbëjnë një ngrehinë më vete në veprën e Yourcenar-it, një ngrehinë të çmuar, si një kishëz brenda një pallati të pafund“.⁴ Ngjarja e historisë vjen gjithashtu nga një baladë e lashtë ballkanike, më saktë legjendë shqiptare për kështjellën e Rozafës. Në fakt, është një histori e shkurtër veçanërisht prekëse për dashurinë e nënës. Mbi të gjitha, është një kthim te vlerat ndonjëherë të harruara, në një kërkim për realitetin pas pamjes së jashtme. Histori shumë e fuqishme që tregon dashurinë e fuqishme amërore që një grua mund të ndiejë.

Në kontrast të drejtpërdrejtë me dashurinë amërore që ndiejmë përmes figurës femërore, mund të shohim mizorinë e qenieve njerëzore, mizorinë midis vëllezërve dhe mizorinë e vëllezërve ndaj kumatës së tyre. Jules Boutrin i tregon Philip Mild një histori: „Tre vëllezër duhet të ndërtojnë një kullë për të *ruajtur nga plaçkitësit turq*, por ajo shembet vazhdimisht. E vetmja mënyrë për të siguruar fortësinë e saj është të muroset një qenie njerëzore. Ndërsa ngjarjet zhvillohen, është gruaja e vëllait më të vogël që muroset dhe vritet nga dy vëllezërit e tij. Kështu që kur muroset, ajo kërkon vetëm që të lihet një çarje e hapur për sytë dhe gjinjtë e saj, në mënyrë që të mund të ushqejë fëmijën e saj të sapolindur. Të dy vëllezërit bien dakord ta plotësojnë kërkesën e saj. Kështu që ata i sjellin foshnjën e saj çdo ditë. Dhe çdo ditë ajo i jep qumësht të bollshëm, ndërsa pjesa tjetër e trupit të saj kalbet. Ditën që foshnja e saj hiqet nga gjiri, nëna e saj bëhet „një majë hiri e bardhë“ dhe bashkohet me tokën e të vdekurve“.⁵

¹ Pascale Doré, *Yourcenar ou le féminin insoutenable*, Droz, Genève, 1988, f. 335.

² Josyane Savigneau, *L'invention d'une vie*, Gallimard, Paris, 1990, f. 15.

³ Ibid., f. 19.

⁴ Marguerite Yourcenar & Matthieu Galey, *Les Yeux ouverts : Entretiens avec Matthieu Galey*, Bayard, Paris, 1996.

⁵ Marguerite Yourcenar, *Novela orientale*, Dituria, Tiranë, 1993, f. 40.

3. Narratologjia e legjendës

Lexuesit i paraqiten dy rrëfime, një rrëfim kornizues dhe një rrëfim i ngulitur, të cilat janë dukshëm të kundërta. Në rrëfimin kornizues, narratori fillon duke skicuar shkurtimisht atmosferën e qytetit të vjetër të Raguzës (tani Dubrovnik, Kroaci). Ndërsa vendi fillimisht duket i pakëndshëm, duke qenë tepër i nxehtë, personazhet e përmendura janë të gjithë kalimtarë të pasur, turistë nga fillimi i shekullit të XX, të veshur në mënyrë të përsosur, duke shijuar një qëndrim të përkohshëm ku asgjë tjetër përveç mërzitjes nuk e prish qetësinë e ekzistencës së tyre të rehatshme.⁶

Ne ndjekim dy personazhe në veçanti: Philipp Mild, një anglez i ri, dhe Jules Boutrin, një inxhinier, të cilët njihen gjithashtu si shoqërues në kabinë. Ndërsa dy burrat ndaluan në një fabrikë birre në Raguzë, Philipp-i, i lodhur nga vapa dhe mërzitja, i kërkoi Jules Boutrin-it pak argëtim, një histori, më saktë *historinë më të bukur dhe të pavërtetë të mundshme*, për t'i shpëtuar mërzitjes dhe lajmeve të situatës së tensionuar politike në rajon.⁷ Kjo kërkesë i dha më pas Jules-it mundësinë të niste *historinë e Kalasë së Shkodrës*, një histori që supozohet se e kishte dëgjuar gojarisht nga gratë e moshuara serbe, një histori që ai e vlerësonte veçanërisht.

Tre vëllezër donin të ndërtonin një kullë, por ajo vazhdonte të shembej ndërsa puna përparonte, duke e bërë kështu projektin të pamundur për t'u përfunduar. Këta tre burra ia atribuuan vështirësitë që hasën një shkaku të vetëm. Ata e dinë se një ndërtesë shembet nëse nuk është treguar kujdes për të mbyllur brenda themeleve të saj një burrë ose grua, skeleti i të cilit do ta mbajë këtë mish të rëndë guri deri në Ditën e Gjykimit”.⁸ Vëllai më i madh më pas vendos të sakrifikojë njërin nga gratë e tyre, duke shpresuar fshehurazi të heqë qafe gruan e tij, të cilën nuk e duronte më.

Megjithatë, nëpërmjet tradhtisë së njërit prej vëllezërve të tij dhe një kthese të pafat të ngjarjeve, është gruaja e vëllait më të vogël që bëhet viktimë. Vëllai më i vogël, i paafte ta durojë, lutet, pastaj kërcënon vëllezërit e tij, të cilët e përfundojnë brutalisht me një goditje çekiçi. Gruaja e re, duke e kuptuar papritur fatin e saj, fillon gjithashtu duke iu lutur dy vëllezërve, duke kënduar për dashurinë e saj për jetën dhe për burrin e saj. Pastaj, duke kuptuar vdekjen e të dashurit të saj, ajo lejon veten të murosset, butësisht, pa lot apo vajtime. Një shpërthim i fundit jete e pushtoi, ndërsa dy vëllezërit i vendosën gurët në gjoks.

Papritmas, ajo kujtoi foshnjën e saj të porsalindur që e priste në shtëpi dhe u kërkoi atyre të linin një hapje në nivelin e gjirit dhe syve të saj, në mënyrë që të mund të ushqehet me gjë dhe të shikonte fëmijën e saj. Thuhet se fëmija ishte në gjendje të ushqehet me gjë për dy vjet, gjinjtë e saj nuk u thanë pas vdekjes së saj.⁹ Kështu përfundon rrëfimi i ngulitur, dhe i gjejmë dy burrat në kafene, të shoqëruar nga një grua lypëse që mban lart një foshnjë të porsalindur. Jules Boutrin e përzë brutalisht përpara se t'i shpjegojë anglezit se ajo po përpiqet qëllimisht ta verbojë fëmijën e tij duke i vënë një fashë në sy me qëllim që t'u zhvasë më shumë para kalimtarëve.

Së fundmi, duke bërë një paralele me figurën e nënës në historinë e tij, ai përfundon: „Ka nëna dhe pastaj ka nëna”. Narrativa e Jules Boutrin-it synonte të ndërtonte imazhin e një *nëne të mirë*, të atyre krijesave të pasura me qumësht dhe lot, altruiste dhe të përkushtuara ndaj familjes së tyre, elastike edhe përballë fatkeqësive më të mëdha. Pa diskutuar këtu vizionin e feminitetit që del nga ky evokim i figurës ideale të nënës. Është vërtet e habitshme që Jules Boutrin-i e përfundon rrëfimin e tij me lëvdata për bujarinë dhe qëndrueshmërinë e figurës së nënës, pa dënuar për asnjë moment padrejtësinë dhe tmerrin e komplotit. Mizoria e dy vëllezërve nuk vihet kurrë në pah, ata duket se thjesht po i binden një zakoni verbërisht.

⁶ Brian Gill, *Féminité de Yourcenar*, p. 69.

⁷ Marguerite Yourcenar, *Novela orientale*, Dituria, Tiranë, 1993, f. 33.

⁸ Ibid, f. 35.

⁹ Ibid, f. 41.

Morali nuk mungon në këtë histori, pasi ajo vërtet lëvdon qëndrimin e nënës së re. Nga ana tjetër, dhuna e burrave duket aq e pashmangshme sa duket e pakuptimtë t'i gjykosh ata. Duke tejkaluar këtë gjykim moral, duke u shkëputur nga padrejtësia dhe tmerr i situatës, narratori arrin të nxjerrë në pah aspektet e admirueshme dhe të bukura të historisë. Këtu, ne prekim sublimimin, madje edhe të mrekullueshmen, në bollëkun e pavdekshëm të gjinjve të ushqyer. Brenda pak minutash, kjo grua do ta ketë parë burrin e saj të vdesë, pastaj jetën e saj të mbarojë, vetëm për shkak të barbarisë së kunatëve të saj, por sidoqoftë, forca e saj do të jetë zbuluar nga vetë vdekja, e sfiduar për herë të fundit nga një valë dashurie për fëmijën e saj. Jules Boutrin nuk e vajton këtë grua, por e nderon atë, duke e krahasuar me figurat e lashta femërore, të ngurtësuar nga fatkeqësia, por plot zemër.

Kufiri midis jetës dhe vdekjes turbullohet dhe zbehet brenda këtij personazhi, si protagonistët e tjerë të koleksionit: figura mitike, heronj të jashtëzakonshëm, me trupa të pajisur me forcë të pabesueshme. Përballë dhunës së pakufizuar të natyrës dhe njerëzimit, ata i rezistojnë lëndimit, hakmarrjes dhe madje edhe vdekjes, duke e sfiduar atë për herë të fundit në një valë jete. E megjithatë, brishtësia e ekzistencës njerëzore, në formën e saj më të përlulur - një trup i nënshtruar ndaj tekave dhe dhunës së të tjerëve - është shqetësuese këtu. Lexuesi do të habitet kur të shohë këta trupa dhe fate, këta burra dhe gra, të kërcënuar kaq lehtë. Është një aspekt i ekzistencës që rrallë e përjetojmë këto ditë, kur gëzojmë siguri dhe stabilitet relativ. Të hapësh *Novela orientale* do të thotë të zhytesh në një botë ku brishtësia ekstreme e ekzistencës njerëzore kombinohet me forcë të jashtëzakonshme brenda personazheve të paharrueshme.¹⁰

Përfundimi

Tema e gruas së murosuar dhe sakrifica e ndërtimit është rishikuar shpesh deri në ditët e sotme në vepra që jo të gjitha i përkasin rajonit të Evropës Juglindore, ku ajo është e rrënjësuar shpirtërisht. *Novela orientale* të Marguerite Yourcenar-it, e cila i jep titullin këtij vëllimi, zbulon rezonancat që ky motiv ende ngjall në letërsinë moderne. Skenari ritual tregon se për të ngritur një strukturë (një urë, një kështjellë, një manastir, etj.), është e nevojshme që për të parandaluar shkatërrimin e saj nga forca keqdashëse, të sakrifikohet gruaja e njërit prej muratorëve, më shpesh nëna e një fëmije të vogël ose shtatzënë. Në hyrje dhe në pjesën e parë, Yourcenar rishikon sekuencat e ndryshme të legjendës, të cilat lidhen me një mit krijimi që gjurmon fazat e riinterpretimit të kësaj teme.

Më pas ajo ofron një mori përkthimesh të varianteve të ndryshme që ekzistojnë për këtë legjendë në Greqi, Serbi, Shqipëri, Bullgari dhe Rumani. Në pjesën e dytë, tema e gruas së murosuar studiohet në tre nivele: arkaik (ose ontologjik), folklorik dhe letrar, me dy të fundit që eksplorohehen në thellësi më të madhe. Disa nga hipotazat e saj në veprat e shkrimtarëve modernë kanë tërhequr vëmendjen e kritikëve. Krahas shqyrtimit të legjendës që lidhet me pohimin e identitetit kombëtar përballë pushtimit osman, një shqetësim politik që gjendet në letërsinë bullgare dhe shqipe.

Referencat

- [1]. Brian Gill, B. (2023). *Féminité de Yourcenar*, Yourcenariana.
- [2]. Doré, P. (1988). *Yourcenar ou le féminin insoutenable*. Genève: Droz.
- [3]. Eliade, M. (1996). *Mythes, rêves, mystères*. Paris: Gallimard.
- [4]. Eliade, M. (2019). *Miti dhe realiteti*. Tiranë: Pika pa sipërfaqe.
- [5]. Jauss, H. R. (1978). *Pour une esthétique de la réception*. Paris: Gallimard.
- [6]. Millet, C. (1997). *Le Légendaire au XIX siècle, poésie, mythe et vérité*. Paris: PUF.
- [7]. Muthu, M. (1994). *Le lait de la mort et la littérature sud-est européenne*. Tours: SIEY.

¹⁰ Brian Gill, *Féminité de Yourcenar*, Yourcenariana, 2023, p. 72.

- [8]. Poignault, R. (2005). *Marguerite Yourcenar*. Clermont-Ferrand: SIEY.
- [9]. Yourcenar, M. (1963). *Nouvelles orientales*. Paris: Gallimard.
- [10]. Yourcenar, M. (1993). *Novela orientale*. Tiranë: Dituria.